

บทที่ 2

หลักทั่วไปเกี่ยวกับการสืบพยานหลักฐานในคดีอาญา

ระบบการดำเนินคดีโดยทั่วไปแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบ กล่าวคือ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) และระบบกล่าวหา (Accusatory System) ซึ่งทั้งสองระบบมีวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่แตกต่างกัน ทั้งในแง่ของเนื้อหาทางกฎหมายและหลักในทางปฏิบัติในการค้นหาความจริงในคดี กล่าวคือ หลักการของระบบไต่สวนถือว่าผู้ถูกไต่สวนมีฐานะเป็นกรรมในคดี ผู้ถูกไต่สวนจึงถูกจำกัดสิทธิในการโต้แย้งข้อกล่าวหา รวมถึงได้ให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาในการใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวาง ส่วนการดำเนินคดีอาญาตามระบบกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาจะมีฐานะเป็นประธานในคดี ดังนั้นผู้ถูกกล่าวหาได้รับหลักประกันสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาในฐานะที่เป็นประธานในคดีสามารถนำพยานเข้าสู่การพิจารณาเพื่อแก้ข้อกล่าวหาได้ ส่วนการรับฟังพยานหลักฐานของผู้พิพากษาในระบบกล่าวหานี้มีบทบาทพยานที่เด็ดขาด

2.1 หลักทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา

ระบบการดำเนินคดีอาญามีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยสามารถแยกการดำเนินคดีอาญาออกเป็น 2 ระบบที่สำคัญ คือ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ซึ่งเป็นระบบของประเทศในกลุ่มซีวิลลอว์ (Civil Law) และระบบกล่าวหา (Accusatory System) ซึ่งเป็นระบบของประเทศในกลุ่มคอมมอนลอว์ (Common Law) และเพื่อให้ทราบถึงแนวความคิดในการคุ้มครองพยานในชั้นพิจารณาและความสำคัญของหลักการพิจารณาต่อหน้า จำเลยว่ามีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใด เราจึงต้องศึกษาถึงระบบกฎหมายและแนวความคิดของกระบวนการดำเนินคดีอาญาระบบกฎหมายแต่ละระบบ มีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิของคู่ความฝ่ายใดเป็นสำคัญ รวมถึงความจำเป็นมากน้อยเพียงใดในการที่จะต้องมีตัวผู้กระทำความผิดและพยานบุคคลอยู่ร่วมในการพิจารณาคดี โดยหลักการของการดำเนินคดีอาญาของทั้งสองระบบนี้ มีระบบการพิจารณาคดีและระบบการสืบพยานที่แตกต่างกัน ดังนี้

2.1.1 ระบบไต่สวน (Inquisitorial System)

ระบบไต่สวนเป็นระบบที่ใช้อยู่ในประเทศกลุ่มซีวิลลอว์ (Civil Law) หรือประเทศในภาคพื้นยุโรป อาทิเช่น ประเทศฝรั่งเศส เยอรมนี ฯลฯ ระบบนี้มีที่มาจากอิทธิพลวิธีการชำระความของผู้มีอำนาจในศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิก เมื่อผู้มีอำนาจปกครองดูแลได้ทราบว่ามีกรกระทำ ความผิดหรือการกระทำอันมิชอบเกิดขึ้นในสังคมของตน ผู้มีอำนาจปกครองจะต้องไต่สวนค้นหา ข้อเท็จจริงให้ได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะมีผู้เสียหายหรือบุคคลอื่นมากล่าวหาหรือไม่ และการหาตัว ผู้กระทำความผิดก็มีหลักเกณฑ์ในการไต่สวนที่ไม่เคร่งครัดดังเช่นระบบกล่าวหา เพราะมุ่งหวังเอา ผลที่จะรู้ถึงความเท็จและจริงมากกว่า¹ แม้ว่าคู่ความจะมีสิทธิเสนอพยานหลักฐานต่อศาล แต่ ศาลก็สามารถสั่งให้มีการสืบพยานเพิ่มเติมหรือดสืบพยานได้ รวมถึงศาลสามารถที่จะซักถาม พยานได้ด้วยตนเอง กล่าวคือศาลมีอำนาจและมีความอิสระเต็มที่ในการพิจารณาอรรถคดี ใน ระบบไต่สวนนี้ไม่มีบทกฎหมายวางระเบียบการสืบพยาน รวมทั้งไม่มีบทตัดพยานโดยเคร่งครัดว่า พยานประเภทใดรับฟังได้หรือไม่ ซึ่งส่วนใหญ่ศาลจะรับฟังพยานหลักฐานทุกชั้นที่เข้าสู่สำนวน ความ แต่การรับฟังข้อเท็จจริงของระบบไต่สวนเน้นการรับฟังพยานเอกสารมากกว่าพยานบุคคล ศาลจึงไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อโต้แย้งของผู้ถูกกล่าวหา

อย่างไรก็ดี การดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวนเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยไม่มี การแยก “หน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง” และ “หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี” ออกจากกัน ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาทั้งหมดจึงตกอยู่ในมือของบุคคลหรือองค์กรเดียว คือผู้พิพากษาหรือศาล ซึ่ง เป็นผู้มีบทบาทในการค้นหาความจริง ดังนั้น กฎเกณฑ์ในการพิจารณาคดีในศาล เช่น การ สืบพยาน การดำเนินการต่างๆ จึงยืดหยุ่นกว่าระบบกล่าวหา เพราะศาลสามารถใช้ดุลพินิจได้ มากกว่า ซึ่งในระบบไต่สวนนี้จะไม่มีการตั้งโจทก์และจำเลย มีแต่เพียงผู้ไต่สวนและผู้ถูกไต่สวนเท่านั้น เพราะเป็นการสู้คดีระหว่างรัฐกับจำเลยโดยตรง ซึ่งผู้ถูกไต่สวนแทบจะไม่มีสิทธิใดๆ ทั้งสิ้น เพราะมี สภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุชิ้นหนึ่ง กล่าวคือเป็น “กรรมในคดี” (Prozess-objekt)² ไม่สามารถที่จะ แก่ต่างเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากข้อกล่าวหาได้เลย

¹ ประมวล สุวรรณสร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2517), น.2 และเข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมาย ลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2543), น.1-2.

² คณิต ฅ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 7 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), น.56.

ดังนั้น แม้ศาลมีดุลพินิจในการรับฟังและชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอย่างเต็มที่ในการดำเนินคดีอาญา แต่ก็มีข้อเสียในแง่ของการจำกัดสิทธิของเอกชนที่จะได้แย้งข้อกล่าวหาอันขัดกับหลักความยุติธรรม ทั้งยังเป็นการเสี่ยงสำหรับศาลที่อาจลงโทษบุคคลที่มีได้กระทำความผิด อย่างไรก็ตามการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนสังคมมีตัวแทนประจำที่ทำหน้าที่ฟ้องร้องและดำเนินคดีในศาลก็คือรัฐนั่นเอง³ เห็นได้ว่า ระบบไต่สวนมีลักษณะสำคัญ ดังนี้⁴

(1) ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี โดยเป็นผู้ควบคุมการค้นหาความจริง และการรวบรวมและตรวจสอบพยานหลักฐาน ศาลจึงสามารถแสวงหาและตรวจสอบพยานของศาลเอง โดยศาลมีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติมหรือดลสืบพยาน เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด การกำหนดระเบียบวิธี (Technicality) เกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวางและยืดหยุ่นได้มาก ส่วนคู่ความเป็นเพียงฝ่ายเพิ่มเติมพยานเพื่อให้ศาลพิจารณาได้อย่างรัดกุมขึ้น ดังนั้น ศาลในระบบไต่สวนจึงไม่ต้องจำกัดว่าจะต้องรับฟังพยานหลักฐานที่คู่ความแต่ละฝ่ายนำเสนอ แต่สามารถหาพยานหลักฐานได้เองและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานได้ด้วย

(2) การพิจารณาโดยเฉพาะในคดีอาญา จะมีลักษณะเป็นการดำเนินการระหว่างศาลกับจำเลย โจทก์มีบทบาทเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลค้นหาพยานหลักฐาน เนื่องจากภาระในการแสวงหาพยานหลักฐานและการตรวจสอบพยานเป็นภาระของศาล ส่วนระดับความช่วยเหลือที่โจทก์กับศาลจะร่วมมือกันมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระบบของแต่ละประเทศ เช่น ในประเทศฝรั่งเศส พนักงานอัยการอาจขึ้นนั่งซักถามพยานบนบัลลังก์เคียงคู่ผู้พิพากษาได้ ทำให้ความเป็นคู่ความในระบบไต่สวนมีน้อยมาก

(3) ทนายความในระบบไต่สวน เป็นเพียงผู้นำเสนอพยานหลักฐานฝ่ายจำเลยที่ยังขาดอยู่หรือเป็นผู้แทนของจำเลยในการแถลงข้อเท็จจริงบางข้อที่เป็นผลดีต่อจำเลย เนื่องจากศาลมีบทบาทในการควบคุมคดีเป็นหลัก โดยทำหน้าที่ในการค้นหาพยานหลักฐานและตรวจสอบ

³ อุดม รัฐอมฤต, “การพิจารณาคดีโดยเปิดเผย : หลักและข้อยกเว้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส,” วารสารนิติศาสตร์, เล่มที่ 1, ปีที่ 20, น.69 (มีนาคม 2533).

⁴ อุดม รัฐอมฤต, “ผลของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา,” วารสารนิติศาสตร์, ฉบับที่ 2, ปีที่ 25, น.306 (มิถุนายน 2538) และเข็มชัย ชุติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2543), น. 2-33.

พยานหลักฐานฝ่ายใดที่จำเลย ทำให้บทบาทของทนายความในระบบไต่สวนมีน้อยกว่าระบบที่มีคู่ความ

(4) ไม่มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่มีบทตัดพยาน (Exclusionary Rule) ที่ได้เด็ดขาด แต่เปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดมาสู่ศาลและศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง

นอกจากลักษณะสำคัญของระบบไต่สวนดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ระบบการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวน ยังได้ให้ความสำคัญต่อหลักเกณฑ์ทั้ง 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. หลักลายลักษณ์อักษร

การพิจารณาคดีของศาล ผู้พิพากษาจะพิจารณาข้อความที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรในสำนวนเท่านั้น ซึ่งหมายความว่า การรับฟังข้อเท็จจริงของการพิจารณาระบบไต่สวนนั้น ศาลจะพิจารณาจากเอกสารมากกว่าการเบิกความของพยานบุคคล⁵ ซึ่งหลักการดังกล่าวตรงกันข้ามกับหลักวาทะจาในระบบกล่าวหา ที่ถือว่าข้อเท็จจริงเหล่านั้นใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีต่อไป⁶ และหลักวาทะจาที่จะต้องให้คู่ความมาเบิกความต่อศาลโดยตรง เพื่อให้ศาลได้ทราบถึงพฤติกรรมของคู่ความและเพื่อให้คู่ความสามารถโต้แย้งรักษาสิทธิของตนได้

การดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นอุทธรณ์และฎีกาของศาลไทย ได้มีการนำเอาหลักการของระบบไต่สวนดังกล่าวมาใช้ กล่าวคือ ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาจะพิจารณาคดีจากเอกสารที่ปรากฏในสำนวนความ ซึ่งมาจากการบันทึกข้อเท็จจริงของผู้พิพากษาศาลชั้นต้นที่เป็นผู้ดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นผู้จดบันทึกไว้ ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ได้ให้ข้อสังเกตว่า “เป็นวิธีพิจารณาที่น่ากลัวในกรณีที่ศาลชั้นต้นฟังพยานด้วยตนเองยกฟ้อง แต่ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกากลับตัดสินลงโทษจำเลยโดยไม่ได้พบหน้าพยานเลย”⁷ และแม้ว่าศาลจะได้อนุญาตให้คู่ความมาเบิกความต่อศาลด้วยวาจาประกอบคำอุทธรณ์และฎีกา ก็เสมือนว่าเป็นการพิจารณาตามสำนวนในศาลชั้นต้น โดยเป็นการพิจารณาลับหลังจำเลย ซึ่งจำเลยไม่มีโอกาสได้โต้แย้งพยานหลักฐานในคดีดังกล่าว

⁵ กุลพล พลวัน, การบริหารกระบวนการยุติธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2548), น.13.

⁶ หยุด แสงอุทัย, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศึกษาทางคำพิพากษาฎีกา, (พระนคร : โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน, 2507), น.16.

⁷ เพิ่งอ้าง, น. 16-17.

2. หลักการดำเนินคดีลับหลังจำเลย

หลักการค้นหาความจริงของระบบไต่สวนมีลักษณะเป็นการค้นหาความจริงโดยศาล (Principle of judicial investigation) ไม่มีหลักเกณฑ์ที่เคร่งครัดเช่นในระบบกล่าวหา เพราะมุ่งหวังเอาผลที่รู้ถึงความเท็จและความจริงมากกว่า⁸ ทั้งนี้โดยผู้เสียหายและจำเลยอาจไม่มีการเผชิญหน้ากัน (Confrontation) ต่อหน้าศาล คือการพิจารณาอาจทำลับหลังจำเลย

ประเทศไทยได้นำหลักการดำเนินคดีลับหลังจำเลย หรือการดำเนินคดีโดยที่ไม่มีตัวจำเลยอยู่ร่วมในขณะพิจารณาคดีมาใช้ ในกรณีเพื่อให้การพิจารณาคดีมีความสะดวกและรวดเร็วในการพิจารณาคดี รวมถึงเพื่อความปลอดภัยของพยานในชั้นศาล ทั้งนี้นอกจากในส่วนที่กฎหมายได้บัญญัติไว้โดยแจ้งชัดเพื่อเป็นการคุ้มครองพยานแล้ว ศาลก็สามารถใช้ดุลพินิจอนุญาตให้แก่คู่ความที่ขอให้มีการพิจารณาคดีลับหลังจำเลย หรืออาจเป็นกรณีที่ศาลเห็นควรเองโดยที่คู่ความมิได้ขอให้มีการพิจารณาคดีลับหลังจำเลย

3. การรับฟังพยานหลักฐานตามดุลพินิจของผู้พิพากษา

การรับฟังพยานหลักฐานตามดุลพินิจของผู้พิพากษาเป็นหลักการให้อำนาจศาลในการสอบสวนฟ้องร้องและพิจารณาพิพากษาคดี โดยศาลมีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรืองดสืบพยาน รวมถึงสามารถซักถามพยานได้ด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องฟังข้อโต้แย้งของผู้ถูกกล่าวหา อีกทั้งไม่จำเป็นต้องพิจารณาเฉพาะแต่พยานที่โจทก์จำเลยใช้ในการกล่าวหาฟ้องร้อง นอกจากนี้ยังไม่จำเป็นต้องยึดติดกับระเบียบวิธี (Technicality) ในการสืบพยานและรับฟังพยานหลักฐาน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถค้นหาข้อเท็จจริงได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด⁹ ซึ่งการค้นหาความจริงดังกล่าว เรียกว่า “การค้นหาความจริงตามเนื้อหา (inquisitorial maxim) หมายถึง การที่ศาลจะพิจารณาหลักฐาน และต้องค้นหาความจริงด้วยตัวของศาลเอง ทั้งนี้โดยพิจารณาจากพยานหลักฐานที่โจทก์และจำเลยใช้ในการกล่าวหาฟ้องร้อง และนอกจากพยานที่กล่าวมาแล้ว ศาลอาจพิจารณาจากพยานที่ศาลเรียกมาให้การด้วย เพื่อให้ได้ความตามความเป็นจริงว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร ซึ่งในระบบไต่สวนดังกล่าวไม่มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัด โดยเฉพาะบทตัดพยาน ซึ่งจะไม่มีบทตัดพยาน (Exclusionary Rule) ที่เด็ดขาด แต่จะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดมาสู่ศาลได้

⁸ ประมวล สุวรรณศร, อ้าวแล้วเชิงอรรถที่ 1, น.38.

⁹ เติมชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2543), น.2 และณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 8 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547), น.26.

และศาลก็มีอำนาจใช้ดุลพินิจในการรับฟังหรือไม่รับฟังพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวางและยืดหยุ่นได้มาก¹⁰

ด้วยเหตุที่หลักการของระบบไต่สวนถือว่า ผู้ถูกไต่สวนมีฐานะเป็นกรรมในคดี ผู้ถูกไต่สวนจึงถูกจำกัดสิทธิในการโต้แย้งข้อกล่าวหา อันเป็นการขัดต่อหลักความยุติธรรม ทั้งระบบไต่สวนได้ให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาในการใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่มีการตรวจสอบหรือคานอำนาจหน้าที่จากหน่วยงานอื่นๆ จึงอาจทำให้เสี่ยงต่อการลงโทษบุคคลที่ไม่ได้กระทำความผิด

2.1.2 ระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

ระบบกล่าวหาเป็นระบบที่ใช้อยู่ในประเทศกลุ่มคอมมอนลอว์ (Common Law) เช่น ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ แคนาดา และประเทศในเครือจักรภพ รวมถึงกลุ่มอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ซึ่งระบบกล่าวหานี้สืบเนื่องมาจาก การที่บุคคลหนึ่งนำเรื่องราวมาฟ้องร้องว่ากล่าวบุคคลคนหนึ่งต่อผู้มีอำนาจชี้ขาดเพื่อให้ผู้มีอำนาจชำระคดีแก่ตน¹¹ ส่วนการพิจารณาชี้ขาดว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก มิได้อยู่ที่การนำพยานมาพิสูจน์ความจริงเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ปฏิบัติตามกติกากฎที่ผู้พิพากษาหรือผู้ชี้ขาดนั้นได้วางขึ้นได้ครบถ้วนหรือไม่ ถ้าปฏิบัติตามได้ครบถ้วนก็เป็นผู้ชนะคดี ซึ่งในระบบกล่าวหานี้ผู้พิพากษาจะตั้งตนเป็นคนกลางคอยดูแลให้ทั้งสองฝ่ายได้ดำเนินคดีไปตามกติกากฎเกณฑ์ซึ่งผู้พิพากษาได้วางไว้อย่างเคร่งครัด ศาลจะต้องถือว่าทั้งโจทก์และจำเลยมีฐานะเท่าเทียมกัน ซึ่งศาลหรือผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นกลาง จะเอนเอียงเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ และอำนาจของศาลในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือตัดพยานก็มีจำกัดหรือแทบไม่มีเลย การพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆ เป็นหน้าที่ของคู่ความที่จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้หรือตามที่ศาลสั่ง กฎเกณฑ์ต่างๆ ในเรื่องการสืบพยานเป็นไปโดยเคร่งครัด มีบทตัดพยาน (Exclusionary Rule) ที่เด็ดขาด เพื่อมิให้พยานที่ต้องห้ามเข้าสู่สำนวนความทั้งนี้เพื่อมิให้ทั้งสองฝ่ายได้เปรียบเสียเปรียบแก่กัน หากฝ่ายโจทก์เป็นฝ่ายรัฐมีตำรวจและอัยการเป็นหลัก แต่อีกฝ่ายเป็นชาวบ้านธรรมดา จึงต้องให้ความคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดี

¹⁰ เฟิงอ๋าง, น.3.

¹¹ เข็มชัย ชุตินวงศ์, เฟิงอ๋าง, น.3.

ของจำเลยเป็นพิเศษ โดยจะต้องมีการพิจารณาคดีในศาลโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย มีการซักค้านพยานฝ่ายตรงข้าม และจำเลยมีสิทธิที่จะมีทนายโดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ¹²

หลักการของระบบกล่าวหา คือ ระบบการดำเนินคดีอาญามีการแยกหน้าที่การสอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีออกจากกัน อีกทั้งผู้ถูกกล่าวหาในคดีมีฐานะเป็น “ประธานในคดี” (Prozess-subjekt) เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่¹³ ผู้ถูกกล่าวหาจึงต้องมาอยู่ต่อหน้าศาลหรือผู้พิพากษาและคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อรักษาสติในการต่อสู้ของตนทั้งนี้เป็นไปตามหลักการของระบบกล่าวหาที่ผู้ถูกกล่าวหา มีฐานะเป็นประธานในคดี

ดังนั้น ในระบบกล่าวหาจึงแบ่งบุคคลในคดีอาญาออกเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ โจทก์ จำเลย และศาล โดยผู้เสียหายเป็นฝ่ายนำคดีอาญามาฟ้องเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดและรวบรวมพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของจำเลย จำเลยจึงได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์ให้ศาลเห็นเป็นที่ล้นสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด เมื่อโจทก์นำสืบว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว จำเลยจึงจะมีหน้าที่นำสืบพยานหักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ โดยศาลจะวางตัวเป็นกลาง มีหน้าที่คอยควบคุมให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความเรียบร้อย แต่อย่างไรก็ดี ศาลอาจเข้าไปซักถามพยานเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ฝ่ายจำเลยหรือคอยดูแลให้ความคุ้มครองแก่สิทธิของจำเลย แต่ในขณะเดียวกันศาลให้ความคุ้มครองแก่พยานในคดี มิให้เกิดการกระทำใดๆ อันเป็นการคุกคาม หรือข่มขู่พยานที่เข้ามาให้ถ้อยคำแก่ศาลด้วยเช่นเดียวกัน การดำเนินคดีย่อมเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการพิจารณาและการสืบพยาน การเสนอพยานหลักฐานเป็นหน้าที่ของคู่ความแต่ละฝ่าย ศาลจะพิจารณาเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาลเท่านั้น

ลักษณะสำคัญของระบบกล่าวหา มีดังต่อไปนี้¹⁴

(1) ศาลมีลักษณะวางเฉยและมีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น โดยต้องผูกพันกับพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐาน

¹² กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย : การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย, (กรุงเทพมหานคร:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย), น.32.

¹³ คณิต ฅ นศร , อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 2, น.57.

¹⁴ อุดม รัฐอมฤต, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 4, น.4.

(2) ในระบบกล่าวหานี้ มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดี 3 ฝ่าย คือ โจทก์ จำเลย และศาล โดยศาลจะวางตัวเป็นกลาง โจทก์กับจำเลยมีบทบาทสำคัญเป็นคู่ต่อสู้ซึ่งกันและกัน ในคดีอาญาศาลจะไม่ช่วยโจทก์แสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม และศาลถูกจำกัดมิให้เรียกพยานหลักฐานเองและหน้าที่ในการพิสูจน์การกระทำความผิดเป็นหน้าที่ของโจทก์โดยเฉพาะคู่ความต้องมีการระงับในการแสวงหาพยานหลักฐานและนำเสนอต่อศาลเพื่อให้วินิจฉัยชี้ขาด

(3) การดำเนินคดีในระบบกล่าวหา เป็นการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ว่าฝ่ายใดมีหลักฐานยืนยันข้อกล่าวอ้างของตนดีกว่ากัน บทบาทของทนายความจึงมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทนายความฝ่ายจำเลย ทั้งนี้เพราะจำเลยส่วนใหญ่จะไม่ค่อยรู้กฎหมายและกระบวนการนำเสนอพยานหลักฐาน และหากไม่ได้นำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล ศาลก็ไม่อาจนำพยานหลักฐานอื่นมาเพื่อชี้ขาดได้ จึงอาจทำให้จำเลยที่ไม่มีทนายความเสียเปรียบได้

(4) ระบบกล่าวหา มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมาก ศาลมีโอกาสใช้ดุลพินิจได้น้อย มีบทตัดพยานที่เด็ดขาด (Exclusionary Rule) ไม่ยอมให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานนั้นเข้าสู่สำนวนความ และการใช้คำถามในการซักถาม ถามค้าน ถามติง ก็ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์โดยเคร่งครัด ทำให้การยกฟ้องด้วยเหตุผลทางเทคนิค (Technicality) มีมาก บางครั้งศาลอาจยกฟ้องทั้งๆ ที่ปรากฏว่าจำเลยกระทำผิดก็ได้ ถ้าพยานหลักฐานที่โจทก์นำมาแสดงต่อศาลนั้นเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ

นอกจากลักษณะสำคัญของระบบกล่าวหาดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ระบบการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหา ยังได้ให้ความสำคัญต่อหลักเกณฑ์ทั้ง 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. หลักวาจา

หลักในการดำเนินการในศาลในระบบกล่าวหาต้องมีการสอบหาความจริงด้วยวาจา อาทิเช่น การพิจารณาคดีต้องกระทำด้วยวาจา จำเลยต้องให้การด้วยวาจา พยานที่นำมาสืบในศาลต้องมาเบิกความต่อหน้าศาลด้วยวาจาหรือข้อเท็จจริงบางอย่างที่มีอยู่ในพยานเอกสารก็ต้องนำมาอ่าน หรือแถลงด้วยวาจาในศาลเพื่อให้เข้าใจตรงกันทุกฝ่าย และก่อนทำการเบิกความคู่ความและพยานจะต้องกล่าววาจาสาบานตนต่อหน้าศาลก่อนทำการเบิกความด้วย

การพิจารณาคดีในระบบกล่าวหาเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อหน้าคู่ความ โดยเปิดเผย การซักถามพยานและการเบิกความของพยานจึงจำเป็นต้องกระทำด้วยวาจาเพื่อให้ทั้งคู่ความ ศาล และประชาชนที่เข้าร่วมฟังการพิจารณาได้ทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อความในคดีอย่างถูกต้องตรงกัน ซึ่งในกฎหมายลักษณะพยานมีหลักว่าพยานบุคคลต้องเข้าใจและสามารถตอบคำถามได้และต้องเป็นผู้ที่รับรู้ได้ยืน หรือได้ทราบถึงข้อความใดๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการกระทำ

ความผิดนั้นโดยตรง กิริยาท่าทางของพยานขณะเบิกความด้วยวาจาจะช่วยให้ทราบว่าพยานนั้นๆ อยู่เห็นเหตุการณ์อย่างแท้จริงหรือไม่ ฉะนั้น หากยอมให้พยานอ่านคำให้การที่เขียนเรียบเรียงไว้เป็นหนังสือ ผลที่ได้รับย่อมแตกต่างกันอย่างมากและก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการพิจารณาคดี

อย่างไรก็ดี หลักวาทานี้ใช้เฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เป็นข้อสนับสนุนในการพิพากษาคดีเกี่ยวกับผู้กระทำความผิด เกี่ยวกับความผิดและเกี่ยวกับมาตรการบังคับทางอาญา (โทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือมาตรการบังคับทางอาญาอื่น) เท่านั้น หลักวาทานี้ไม่ใช้กับการลงความเห็นในข้อเท็จจริงอื่นที่ได้เป็นพื้นฐานโดยตรงของคำวินิจฉัยเกี่ยวกับความผิด และมาตรการบังคับทางอาญา เป็นต้นว่า การวินิจฉัยเกี่ยวกับเงื่อนไขในการที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการวินิจฉัยเรื่อง “เงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดี” หรือ “เงื่อนไขระงับคดี”¹⁵

2.หลักเปิดเผย

หลักการเปิดเผย หมายความว่า การพิจารณาและการสืบพยานในศาลจะต้องกระทำโดยเปิดเผย คือเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเข้าฟังได้ ซึ่งการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีส่วนใหญ่กระทำในห้องพิจารณาคดี เว้นแต่อาจเป็นกรณีที่เป็นคดีที่จะต้องมีการพิจารณาโดยลับ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นของกฎหมาย เช่น คดีที่ต้องพิจารณาลับเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน¹⁶ การที่ศาลต้องพิจารณาคดีและสืบพยานโดยเปิดเผยเพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติรัฐอันเป็นหลักที่แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย¹⁷ เพื่อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของศาลในฐานะที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และยังแสดงออกถึงสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตยด้วย¹⁸

¹⁵ คณิต ณ นคร , อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 2, น.67 และดูบทที่ 11 เงื่อนไขอำนาจดำเนินคดี น.173.

¹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 177 บัญญัติว่า “ศาลมีอำนาจสั่งให้พิจารณาเป็นการลับ เมื่อเห็นสมควรโดยผลการหรือโดยคำร้องขอของคู่ความฝ่ายใด แต่ต้องเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน”

¹⁷ คณิต ณ นคร , อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 2, น.68.

¹⁸ วียะดา วังวรรณรัตน์, “วิธีดำเนินคดีอาญาที่ไม่เป็นทางการ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), น.29.

3.หลักฟังความทุกฝ่าย

“หลักฟังความทุกฝ่าย” หมายความว่า จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาที่จะแก้ข้อกล่าวหาได้

การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหาผู้ถูกกล่าวหาในฐานะเป็นประธานในคดี ดังนั้นผู้ถูกกล่าวหาได้รับหลักประกันสิทธิ ในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาในฐานะที่เป็นประธานในคดีสามารถนำพยานหลักฐานเข้าสู่การพิจารณาเพื่อแก้ข้อกล่าวหาได้ มิใช่เฉพาะข้อเท็จจริงจากผู้กล่าวหาเท่านั้น ศาลต้องรับฟังพยานทั้งฝ่ายผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา เนื่องจากเชื่อว่าการที่จะถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดตามที่กล่าวหา นั้น ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับการชี้ขาดข้อเท็จจริง 2 ชั้นคือ ชั้นพนักงานอัยการ และชั้นศาล ซึ่งการชี้ขาดข้อเท็จจริงทั้งสองชั้นนี้ พนักงานอัยการและศาลจะต้องฟังข้อเท็จจริงทั้งฝ่ายผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา ไม่ใช่ฟังเฉพาะฝ่ายผู้กล่าวหาและชักพอกเอาความผิดจากผู้ถูกกล่าวหา โดยไม่คำนึงถึงข้อแก้ตัวของผู้ถูกกล่าวหาแต่อย่างใด¹⁹ หลักการรับฟังความทุกฝ่ายดังกล่าว ได้ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “การพิจารณาและการสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น” ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อหลักการพิจารณาคดีต่อหน้าคู่ความและการฟังคู่ความทั้งสองฝ่ายนี้ ก็เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่าย

2.2 แนวความคิดและความสำคัญของการคุ้มครองพยานบุคคล

เมื่อกล่าวถึงพยานหลักฐาน ทุกคนย่อมทราบดีว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในการดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นทางแพ่งหรือทางอาญาก็ตาม คู่ความทั้งสองฝ่าย คือ โจทก์และจำเลยเมื่อกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดๆ มาในคำฟ้องหรือคำให้การเพื่อสนับสนุนข้อกล่าวหาหรือข้อกล่าวแก้ของตน ต่างต้องนำพยานหลักฐานแสดงยืนยันข้อเท็จจริงต่อศาล เพื่อพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างของตนให้ศาลเชื่อ สำหรับคดีอาญา พยานบุคคลซึ่งรู้เห็นข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ความรับผิดชอบหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยได้ย่อมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง แต่การจะได้มาซึ่งพยานบุคคลหรือคำพยานดังกล่าวอาจพบกับอุปสรรคนานาประการที่อาจทำให้เกิดข้อขัดข้องในการได้ข้อเท็จจริงแห่งคดีนั้น จากปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น รัฐจึงกำหนดมาตรการ

¹⁹ ณรงค์ ใจหาญ, หลักการวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 8 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547), น.36.

ต่างๆ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดกับประชาชนว่าบุคคลที่เข้าเป็นพยานจะได้รับความปลอดภัยจากการทำหน้าที่พยานนั้น และส่งผลให้ประชาชนเกิดความเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือแก่รัฐในการให้ถ้อยคำที่เป็นข้อสำคัญหรือข้อเท็จจริงในคดีซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม

2.2.1 ความหมายและคุณลักษณะของพยานบุคคล

พยานบุคคล (witness) หมายถึง บุคคลที่มาให้การต่อหน้าศาลด้วยวาจา²⁰เปิดเผยถึงการรับรู้ของตนเกี่ยวกับข้อเท็จจริงโดยการให้ถ้อยคำ การรับรู้นี้เป็นการรับรู้โดยสัมผัสของตนเอง คือจากการได้เห็น ได้ฟัง ได้รส ได้รู้สึก สิ่งที่พยานบุคคลที่จะใช้เป็นหลักฐานนั้นคือ ถ้อยคำของบุคคลที่มาให้การต่อศาลและศาลได้จดบันทึกเป็นข้อความไว้ในสำนวนความ โดยศาลรับรู้ข้อเท็จจริงจากพยานบุคคลโดยการที่พยานเล่าเรื่องหรือตอบคำถามของศาลหรือคู่ความเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ที่พยานได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ทราบมาก่อน ความจริงแล้วสิ่งที่เป็นพยานหลักฐานก็คือคำเบิกความหรือถ้อยคำของพยานหาใช่ตัวพยานเองไม่ ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงพยานชนิดนี้จึงหมายถึงคำเบิกความของพยาน (testimony) หรือบางทีก็เรียกว่าเป็นพยานถ้อยคำ (oral evidence or parol evidence) แต่มีนักกฎหมายบางท่านให้คำนิยามพยานบุคคลว่า พยานบุคคล หมายถึง ถ้อยคำของบุคคลที่มาให้การต่อหน้าศาลและศาลได้จดบันทึกข้อความไว้ในสำนวนความ ซึ่งตามนิยามหลังนี้มุ่งหมายถึง ถ้อยคำที่ศาลจดลงไว้ในสำนวนความ พยานบุคคล หมายถึงบันทึกคำพยานที่ปรากฏในสำนวน ซึ่งใช้ในการตัดสินคดีนั่นเองด้วย แต่ถ้าบันทึกคำพยานดังกล่าวนำไปใช้ในอีกคดีหนึ่งก็อาจกลายเป็นพยานเอกสารไป

พยานบุคคล จึงเป็นพยานที่มีความสำคัญในการชี้หน้าพยานในคดีอาญารวมทั้งมีความสำคัญต่อการพิสูจน์ความผิด เนื่องจากพยานบุคคลโดยเฉพาะประจักษ์พยานที่เห็นเหตุการณ์โดยตลอดนั้น ถือว่าเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับการกระทำความผิดมากที่สุด พยานประเภทนี้จึงมีน้ำหนักในการให้ข้อเท็จจริง เพื่อพิสูจน์ความผิดในคดีที่น่าเชื่อถือมากที่สุดเช่นกัน

อย่างไรก็ดี ที่ผ่านมาระบุพบว่าพยานบุคคลเกิดความความหวาดกลัวภัยอันตรายต่อชีวิต ทรัพย์สินของตนและของบุคคลที่ใกล้ชิดกับพยาน อันเกิดจากการถูกข่มขู่ คุกคาม จากบุคคลที่มีส่วนได้เสียในคดีซึ่งอาจเป็นผู้มีอิทธิพล หรือญาติพี่น้องของผู้กระทำความผิด จนพยานไม่กล้า

²⁰ เหมชัย ชูติวงศ์, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 9, น.192.

มาเบิกความต่อศาล ไม่กล้าให้การในข้อเท็จจริงแห่งคดี ทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่กล้ามาเป็นพยานในศาล หรือให้การบิดเบือนความจริง อันส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับผลกระทบ

บุคคลที่ได้รู้เห็นเหตุการณ์ซึ่งอาจให้ความสัจจริงแก่ศาลได้หรือที่ศาลอาจเชื่อฟังถ้อยคำได้ก็สามารถอ้างเป็นพยานได้ทั้งสิ้น โดยศาลเป็นผู้วินิจฉัยความน่าเชื่อถือของพยานนั้น ซึ่งพยานดังกล่าวต้องเป็นบุคคลที่สามารถเข้าใจและคำตอบได้และเป็นผู้ประสบกับข้อเท็จจริงมาด้วยตนเอง²¹

กระบวนการเบิกความของพยานบุคคล เกิดจากการรับรู้ (perception) การจดจำ (memory) และการถ่ายทอดความคิด (expression) ดังนั้นคำเบิกความของพยานจะมีน้ำหนักน่าเชื่อถือเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับว่ามีปัจจัยภายนอกมากระทบการรับรู้การจดจำและการถ่ายทอดของบุคคลหรือไม่ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อ การถ่ายทอด (เบิกความ) ข้อเท็จจริง ทำให้ไม่ตรงกับความจริงที่ตนรู้เห็นมา ดังนั้น จึงมีการบัญญัติกฎหมายเพื่อคุ้มครองพยานในชั้นศาลให้เกิดความมั่นใจในกระบวนการยุติธรรม

2.2.2 บทบาทและความสำคัญของพยานบุคคลในคดีอาญา

ในการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยนั้นใช้รูปแบบของ “ระบบกล่าวหา” (Accusatorial System) ซึ่งหลักการสำคัญ คือ ผู้ที่กล่าวหาว่าบุคคลอีกคนหนึ่ง (ผู้ถูกกล่าวหา) กระทำความผิดจะต้องมีพยานหลักฐานมายืนยันและพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกกล่าวหา นั้น หากไม่สามารถนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดได้ ศาลจะไม่พิพากษาลงโทษผู้ถูกกล่าวหา จากหลักดังกล่าวเห็นได้ชัดว่าพยานหลักฐานทั้งพยานเอกสาร พยานวัตถุ หรือพยานบุคคลที่รู้เห็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดเป็นสิ่งสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการพิสูจน์ความผิด

เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นไม่ว่าจะรู้บุคคลผู้กระทำความผิดหรือไม่ พนักงานสอบสวนมีอำนาจและหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมดทั้งในแง่การพิสูจน์ความผิดและนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง บุคคลที่มีส่วนได้รู้เห็นในการกระทำ

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 (1) บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ยอมรับฟังพยานบุคคลใด เว้นแต่บุคคลนั้น

(1) สามารถเข้าใจและตอบคำถามได้ และ

(2) เป็นผู้ที่ได้เห็น ได้ยินหรือทราบข้อความเกี่ยวในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นด้วยตนเองโดยตรง...” ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15

ความผิดซึ่งบางกรณีรวมทั้งผู้เสียหาย มีหน้าที่ในการเป็นพยานเพื่อให้ถ้อยคำรวมทั้งส่งมอบพยานหลักฐานต่างๆ อันอาจนำไปสู่การชี้ตัวผู้ต้องหา การให้การในชั้นสอบสวน (Deposition) การเบิกความในชั้นพิจารณาคดี (testimony) จะพบว่าพยานดังกล่าวมีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบโดยรัฐมีมาตรการทางกฎหมายในการบังคับให้บุคคลมาให้การเป็นพยาน (Compellability of Witness) โดยวิธีการใช้หมายเรียก รวมถึงการบังคับให้พยานมาศาลให้สาบานและให้เบิกความ ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการพิจารณามีพยานบุคคลเข้าไปมีบทบาทสัมพันธ์กับกระบวนการยุติธรรม ทั้งในชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการและศาล ซึ่งในบางกรณีใช้เวลานานและส่งผลกระทบต่อการทำงานของพยาน

ดังนั้น พยานบุคคลจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดี แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของพยานที่แสดงออกมาอาจบกพร่องและผันแปรได้ เนื่องจากพยานอาจถูกปัจจัยต่างๆ มากระทบความรู้สึก ความคิด ความต้องการ และอารมณ์ของพยานจนทำให้เกิดความเครียด ทำให้พยานขาดโอกาสในการเปิดเผยความจริงหรือพยานถูกขัดขวางมิให้มีการดำเนินการไปตามรูปคดี ซึ่งในคดีความผิดอุกฉกรรจ์ หรือคดีที่มีลักษณะเป็นองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งเป็นความผิดที่มีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ บุคคลที่จะมาเป็นพยานในคดีดังกล่าวย่อมมีความเสี่ยงภัยและอาจได้รับภัยอันตรายอันเกิดจากการข่มขู่ คุกคาม และประทุษร้ายในรูปแบบต่างๆ จากผู้กระทำความผิดมากกว่าความผิดอาญาประเภทอื่นๆ ทำให้พยานเกิดความหวาดกลัว และส่งผลให้พยานหลีกเลี่ยงการไปเป็นพยานในชั้นสอบสวนและในชั้นพิจารณาคดีในที่สุด ดังนั้น การรักษาคุณค่าของพยาน (คำพยาน) และการได้มาซึ่งพยานบุคคลจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ รัฐจึงกำหนดมาตรการทางกฎหมายมาคุ้มครองพยานในเรื่องดังกล่าว

2.2.3 ความสำคัญของพยานบุคคลในคดีอาญา

(1) พยานบุคคลมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินคดีอาญา กล่าวคือ การที่พยานบุคคลมาให้ข้อเท็จจริงต่างๆ ทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณา เพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นการค้นหาความจริง เพื่อประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม จึงจำเป็นที่แต่ละฝ่ายจะต้องแสวงหาพยานหลักฐานต่างๆ เพราะหากมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแต่ไม่สามารถหาพยานหลักฐานมาแสดงให้เห็นว่าบุคคลใดกระทำความผิดได้แล้ว ผู้กระทำความผิดย่อมไม่ได้รับการลงโทษและยังคงอยู่ในสังคมต่อไป อันอาจเป็นภัยต่อ

สังคม ในกรณีกลับกันหากผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดมีพยานยืนยันความบริสุทธิ์ของตนก็จะทำให้พ้นผิดได้ อันก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม ซึ่งเป็นการบรรลุเป้าหมายของการดำเนินคดีอาญา

(2) พยานบุคคลมีบทบาทสำคัญต่อการชี้แจงน้ำหนักของพยานหลักฐาน กล่าวคือ ในคดีอาญาพยานบุคคลเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการพิสูจน์ความผิด เนื่องจากความผิดอาญาส่วนใหญ่เป็นเรื่องการกระทำของบุคคลต่อบุคคล จึงจำเป็นต้องหาผู้ที่รู้เห็นเหตุการณ์มาให้การหรือเบิกความเกี่ยวกับข้อเท็จจริงนั้น หรือแม้กระทั่งในกรณีที่มีการนำพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ เช่น การตรวจเลือด การตรวจ DNA ซึ่งใช้พิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงได้ก็ตาม ยังคงต้องอาศัยพยานผู้เชี่ยวชาญมาเบิกความประกอบผลการตรวจดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา ศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยได้ก็ต่อเมื่อโจทก์สามารถนำพยานมาสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้จนปราศจากข้อสงสัย ถ้าพยานโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด แม้จำเลยจะรับสารภาพ ศาลก็ไม่อาจรับฟังว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด หรือแม้จะมีพยานจำเลยบางคนเบิกความเป็นโทษแก่จำเลย จนทำให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ศาลก็จะรับฟังพยานจำเลยร่วมกับพยานโจทก์เพื่อให้พอฟังลงโทษจำเลยไม่ได้²² ดังนั้น ในคดีอาญาพยานบุคคลจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่ศาลจะใช้ชั่งน้ำหนักคำพยานเพื่อพิจารณาและพิพากษาคดี

(3) พยานบุคคลมีบทบาทสำคัญในการควบคุมความสงบเรียบร้อยต่อสังคม กล่าวคือ การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพ โดยสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษหรือยกฟ้องหรือปล่อยตัวผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดไป ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ย่อมส่งผลให้เกิดความยุติธรรมในสังคม และพยานบุคคลเป็นส่วนสำคัญในการให้ได้มาซึ่งการค้นหาคำความจริง และเมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นในชุมชนใด ย่อมก่อให้เกิดความหวาดกลัวต่อสมาชิกของชุมชนนั้นระยะหนึ่งทำให้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนอาชีพในชุมชนอาจมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นความกลัวต่ออาชญากรรมทำให้บุคคลปรากฏตัวต่อสาธารณะน้อยลง เมื่อคนออกมาปรากฏตัวน้อยการควบคุมอาชญากรรมอย่างไม่เป็นทางการก็พลอยตกต่ำไปด้วย คนจะพากันหลบหนีไปพร้อมๆ กับการเกิดอาชญากรรม ในขณะที่เดียวกันความเต็มใจที่จะเป็นพยานก็

²² เข็มชัย ชูติวงศ์, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 9, น. 241.

พลอยตกต่ำไปด้วย²³ ย่อมทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้

2.2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองพยานบุคคล

แนวความคิดในเรื่องการคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญา เกิดมีขึ้นเนื่องจากจุดมุ่งหมายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ (Common Law) หรือแบบซีวิลลอว์ (Civil Law) การให้ความคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญา ประกอบด้วยการให้ความคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) และการใช้กลไกของกฎหมาย (Legal Instrument) ซึ่งได้ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน²⁴ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 มนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิ ต่างในตนมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ

ข้อ 2 ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวงตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนชาติ อาชีพ เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิด หรือสถานะอื่น นอกเหนือจากนี้ จะไม่มีการแบ่งแยกใด บนพื้นฐานของสถานะทางการเมือง ทางกฎหมาย หรือทางการระหว่างประเทศของประเทศหรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้จะเป็นเอกราช อยู่ในความพิทักษ์มิได้ปกครองตนเอง หรือภายใต้การจำกัดอธิปไตยอื่นใด

ข้อ 3 ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล

ข้อ 4 บุคคลใดจะตกอยู่ในความเป็นทาส หรือสภาวะจำยอมไม่ได้ ทั้งนี้ ห้ามความเป็นทาส และการค้าทาสทุกรูปแบบ

ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกระทำการทรมานหรือการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือการย่ำยีศักดิ์ศรีไม่ได้

ข้อ 6 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับทุกแห่งหนว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย

ข้อ 7 ทุกคนมีความเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครอง

²³ อัดณพ ชูบำรุง และศรีสมบัติ โชติประจักษ์ชัด, ความหมายของเหยื่ออาชญากรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), น.103-105.

²⁴ <http://www.mfa.go.th/humanrights/main.php?m=1095&id=3265>.

เท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้ และจากการยุยงให้มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าว

ข้อ 8 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอันมีประสิทธิผลจากศาลที่มีอำนาจของรัฐต่อการกระทำอันล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

ข้อ 9 บุคคลใดจะถูกจับกุมกักขัง หรือเนรเทศตามอำเภอใจไม่ได้

ข้อ 10 ทุกคนย่อมมีสิทธิในความเสมอภาคอย่างเต็มที่ในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระและไม่ลำเอียง ในการพิจารณากำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและข้อกล่าวหาอาญาใดต่อตน

ข้อ 11

(1) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี

(2) บุคคลใดจะถูกตัดสินว่ามีความผิดทางอาญาใด อันเนื่องจากการกระทำหรือละเว้นใด อันมิได้ถือว่าเป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายแห่งชาติหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่กระทำการนั้นไม่ได้ และจะกำหนดโทษที่หนักกว่าที่บังคับใช้ในขณะที่ได้กระทำความผิดทางอาญานั้นไม่ได้

ข้อ 12 บุคคลใดจะถูกแทรกแซงตามอำเภอใจในความเป็นส่วนตัว ครอบครัวที่อยู่อาศัย หรือการสื่อสาร หรือจะถูกลบหลู่เกียรติยศและชื่อเสียงไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายต่อการแทรกแซงสิทธิหรือการลบหลู่ดังกล่าว

ข้อ 13

(1) ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการเคลื่อนย้ายและการอยู่อาศัยภายในพรมแดนของแต่ละรัฐ

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะออกนอกประเทศใด รวมทั้งประเทศของตนเองและสิทธิที่จะกลับสู่ประเทศของตน

ข้อ 14

(1) ทุกคนมีสิทธิที่จะแสวงหาและที่จะได้ที่ลี้ภัยในประเทศอื่นจากการประหัตประหาร

(2) สิทธินี้จะยกขึ้นกล่าวอ้างกับกรณีที่มีการดำเนินคดีที่เกิดขึ้นโดยแท้จากความผิดที่มีใช้ทางการเมืองหรือจากการกระทำอันขัดต่อวัตถุประสงค์และหลักการของสหประชาชาติไม่ได้

ข้อ 15

(1) ทุกคนมีสิทธิในสัญชาติหนึ่ง

(2) บุคคลใดจะถูกเพิกถอนสัญชาติของตนตามอำเภอใจ หรือถูกปฏิเสธสิทธิที่จะเปลี่ยนสัญชาติของตนไม่ได้

ข้อ 16

(1) บรรดาชายและหญิงที่มีอายุครบบริบูรณ์ มีสิทธิที่จะสมรสและก่อร่างสร้างครอบครัวโดยปราศจากการจำกัดใด อันเนื่องมาจากเชื้อชาติ สัญชาติ หรือศาสนา ต่างย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกันในการสมรส ระหว่างการสมรส และในการขาดจากการสมรส

(2) การสมรสจะกระทำโดยความยินยอมอย่างอิสระและเต็มทีของผู้ที่จะเป็นคู่สมรสเท่านั้น

(3) ครอบครัวเป็นหน่วยธรรมชาติและพื้นฐานของสังคม และย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากสังคมและรัฐ

ข้อ 17

(1) ทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยตนเอง และโดยร่วมกับผู้อื่น

(2) บุคคลใดจะถูกเอาทรัพย์สินไปจากตนตามอำเภอใจไม่ได้

ข้อ 18 ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา ทั้งนี้สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการเปลี่ยนศาสนาหรือความเชื่อ และอิสรภาพในการแสดงออกทางศาสนาหรือความเชื่อถือของตนในการสอน การปฏิบัติ การสักการบูชา และการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังหรือในชุมชนร่วมกับผู้อื่น และในที่สาธารณะหรือส่วนบุคคล

ข้อ 19 ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก ทั้งนี้ สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพที่จะถือเอาความเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง และที่จะแสวงหา รับและส่งข้อมูลข่าวสารและข้อคิดผ่านสื่อใด และโดยไม่คำนึงถึงพรมแดน

ข้อ 20

(1) ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการชุมนุมและการสมาคมโดยสันติ

(2) บุคคลใดไม่อาจถูกบังคับให้สังกัดสมาคมหนึ่งได้

ข้อ 21

(1) ทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตน โดยตรงหรือผ่านผู้แทนซึ่งได้รับเลือกตั้งโดยอิสระ

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าถึงบริการสาธารณะในประเทศตนโดยเสมอภาค

(3) เจตจำนงของประชาชนจะต้องเป็นพื้นฐานแห่งอำนาจการปกครอง ทั้งนี้ เจตจำนงนี้จะต้องแสดงออกทางการเลือกตั้งตามกำหนดเวลาและอย่างแท้จริง ซึ่งจะต้องเป็นการออกเสียงอย่างทั่วถึงและเสมอภาค และต้องเป็นการลงคะแนนลับ หรือวิธีการลงคะแนนโดยอิสระ ในทำนองเดียวกัน

ข้อ 22 ทุกคนในฐานะสมาชิกของสังคมมีสิทธิในหลักประกันทางสังคม และย่อมมีสิทธิในการบรรลุสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันจำเป็นยิ่งสำหรับศักดิ์ศรีของตน และการพัฒนาบุคลิกภาพของตนอย่างอิสระ ผ่านความพยายามของรัฐและความร่วมมือระหว่างประเทศ และตามการจัดการและทรัพยากรของแต่ละรัฐ

ข้อ 23

(1) ทุกคนมีสิทธิในการทำงาน ในการเลือกงานโดยอิสระ ในเงื่อนไขที่ยุติธรรมและเอื้ออำนวยต่อการทำงาน และในการคุ้มครองต่อการว่างงาน

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับค่าจ้างที่เท่าเทียมกัน สำหรับงานที่เท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด

(3) ทุกคนที่ทำงานมีสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเอื้ออำนวยต่อการประกันความเป็นอยู่ อันควรค่าแก่ศักดิ์ศรีของมนุษย์สำหรับตนเองและครอบครัว และหากจำเป็นก็จะได้รับการคุ้มครองทางสังคมในรูปแบบอื่นเพิ่มเติมด้วย

(4) ทุกคนมีสิทธิที่จะจัดตั้งและที่จะเข้าร่วมสหภาพแรงงานเพื่อความคุ้มครองผลประโยชน์ของตน

ข้อ 24 ทุกคนมีสิทธิในการพักผ่อนและผ่อนคลายเป็นเวลา รวมทั้งจำกัดเวลาทำงานตามสมควร และวันหยุดเป็นครั้งคราวโดยได้รับค่าจ้าง

ข้อ 25

(1) ทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความอยู่ดีของตนและของครอบครัว รวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลรักษาทางการแพทย์และบริการสังคมที่จำเป็น และมีสิทธิในหลักประกันยามว่างงาน เจ็บป่วย พิกัด หมาย วัยชรา หรือปราศจากการดำรงชีพอื่น ในสภาวะแวดล้อมนอกเหนือการควบคุมของตน

(2) มารดาและเด็กย่อมมีสิทธิที่จะรับการดูแลรักษาและการช่วยเหลือเป็นพิเศษ เด็กทั้งปวงไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกสมรส จะต้องได้รับการคุ้มครองทางสังคมเช่นเดียวกัน

ข้อ 26

(1) ทุกคนมีสิทธิในการศึกษาจะต้องให้เปล่าอย่างน้อยในชั้นประถมศึกษาและขั้นพื้นฐาน การศึกษาระดับประถมจะต้องเป็นภาคบังคับ การศึกษาด้านวิชาการและวิชาชีพจะต้องเปิดเป็นการทั่วไป และการศึกษาระดับสูงขึ้นไปจะต้องเข้าถึงได้อย่างเสมอภาคสำหรับทุกคนบนพื้นฐานของคุณสมบัติความเหมาะสม

(2) การศึกษาจะต้องมุ่งไปสู่การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่ และการเสริมสร้างความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพขั้นพื้นฐาน การศึกษาจะต้องส่งเสริมความเข้าใจ ชันติธรรม และมิตรภาพระหว่างประชาชาติ กลุ่มเชื้อชาติ หรือศาสนาทั้งหมด และจะต้องส่งเสริมกิจกรรมของสหประชาชาติ เพื่อการดำรงไว้ซึ่งสันติภาพ

(3) ผู้ปกครองมีสิทธิเบื้องต้นที่จะเลือกประเภทการศึกษาที่จะให้แก่บุตรของตน

ข้อ 27

(1) ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมโดยอิสระในชีวิตทางวัฒนธรรมของชุมชนที่จะผลิตเพื่อกับศิลปะ และมีส่วนในความรุดหน้าและคุณประโยชน์ทางวิทยาศาสตร์

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองผลประโยชน์ทางจิตใจและวัตถุ อันเป็นผลจากประดิษฐ์กรรมใดทางวิทยาศาสตร์ วรรณกรรมและศิลปกรรมซึ่งตนเป็นผู้สร้าง

ข้อ 28 ทุกคนย่อมมีสิทธิในระเบียบทางสังคมและระหว่างประเทศ ซึ่งจะเป็นกรอบให้บรรลุสิทธิและอิสรภาพที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้อย่างเต็มที่

ข้อ 29

(1) ทุกคนมีหน้าที่ต่อชุมชน ซึ่งการพัฒนาบุคลิกภาพของตนโดยอิสระและเต็มที่ จะกระทำได้ก็แต่ในชุมชนเท่านั้น

(2) ในการใช้สิทธิและอิสรภาพของตน ทุกคนจะต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัด เพียงเท่าที่มีกำหนดไว้ตามกฎหมายเท่านั้น เพื่อวัตถุประสงค์ของการได้มาซึ่งการยอมรับและการเคารพสิทธิและอิสรภาพอันควรของผู้อื่น และเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการอันสมควรทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน และสวัสดิการทั่วไปในสังคมประชาธิปไตย

(3) สิทธิและอิสรภาพเหล่านี้ไม่อาจใช้ขัดต่อวัตถุประสงค์ และหลักการสหประชาชาติไม่ว่ากรณีใด

ข้อ 30 ไม่มีบทใดในปฏิญญานี้ที่อาจตีความได้ว่าเป็นการให้สิทธิใดแก่รัฐ กลุ่มคน หรือบุคคลใด ในการดำเนินกิจกรรมใด หรือกระทำการใด อันมุ่งต่อการทำลายสิทธิและอิสรภาพใดที่กำหนดไว้ ณ ที่นี้

สำหรับในประเทศไทยได้ริเริ่มและดำเนินการให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญามาเป็นระยะเวลาพอสมควร เนื่องจากนานอารยประเทศได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ชน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินและการดำรงชีพโดยปกติสุข อันถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ตามแนวทางของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าวข้างต้น ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองพยานในคดีอาญานั้นก็ได้มีการนำเอาหลักการดังกล่าวตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 244 ซึ่งได้บัญญัติดังนี้คือ “บุคคลซึ่งเป็นพยานบุคคลในคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสมและค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

เมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ของกฎหมายพบว่าบุคคลที่จะได้รับการคุ้มครองได้แก่ตัวพยานเองซึ่งจะได้รับความคุ้มครองทั้งในชั้นสืบสวน สอบสวน ชั้นฟ้องคดี และชั้นศาล โดยการคุ้มครองตัวพยานนั้นก็เพื่อให้พยานเกิดความรู้สึกปลอดภัย ปราศจากการข่มขู่ คุกคามและประทุษร้าย รวมถึงการให้ค่าตอบแทนจากการที่มาเป็นพยานและค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปจากการมาเป็นพยาน เพื่อให้พยานบุคคลดังกล่าวสมัครใจในการให้ความร่วมมือเข้ามาเป็นพยานเป็นการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานและคุ้มครองกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่บุคคลที่จะเข้ามาเป็นพยานในคดีอาญา

สิทธิของพยานบุคคล²⁵ ที่จะได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 244 แห่งรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ประกอบด้วย

1. สิทธิที่จะให้การโดยสมบูรณ์ปราศจากการขัดขวางโดยมิชอบ²⁶ รวมทั้งสิทธิที่จะไม่ต้องถามคำถามซึ่งโดยตรงหรืออ้อมอาจจะทำให้ถูกฟ้องคดีอาญา²⁷
2. สิทธิที่จะได้รับความคุ้มกันและการปฏิบัติที่เหมาะสม และความคุ้มกันสิทธินี้มิได้กล่าวไว้ในกฎหมายโดยตรง แต่โดยที่ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม รัฐต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนและฐานะที่พยานบุคคลเป็นมนุษย์จึงต้องคำนึงถึงเกียรติภูมิแห่งมนุษยชาติ (Menschenwurde) ด้วย

²⁵ คณิต ณ นคร , อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 2 , น.91.

²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133

²⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 234

3. สิทธิที่จะได้รับค่าไถ่การ²⁸

การคุ้มครองความปลอดภัยของพยานบุคคลในคดีอาญา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานบุคคลซึ่งเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง (la surete) หรือเสรีภาพในชีวิตร่างกาย (liberte individuelle) ซึ่งจัดเป็นเสรีภาพพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนต้องการ²⁹ ดังนั้นการคุ้มครองความปลอดภัยของพยานถือการเป็น การคุ้มครองขั้นเบื้องต้น

การคุ้มครองพยานบุคคลมีวัตถุประสงค์ให้มีอยู่ซึ่งพยานบุคคล และให้พยานบุคคล นั้นมีคุณค่าต่อการพิจารณาคดี โดยเบื้องต้นหมายถึงการจัดการให้บุคคลที่มาเป็นพยานนั้นได้รับความปลอดภัยจากภัยอันตรายจากการกระทำที่มีขอบในรูปแบบต่างๆ แต่แท้จริงแล้วใน กระบวนการพิจารณาให้ความสำคัญอยู่ที่ คำให้การหรือถ้อยคำของพยานบุคคลในชั้น การพิจารณาว่ามีความน่าเชื่อถือหรือมีน้ำหนักมากน้อยเพียงใด ดังนั้นความสำคัญของการ คุ้มครอง จึงเป็นอำนาจรัฐในการจัดการเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่ดีที่สุด (Best Evidence) หรือพยานสำคัญในคดี (Material Witness)³⁰ ซึ่งความหมายของพยานสำคัญในคดีอาญา หมายถึง ในคดีอาญา พยานซึ่งคำให้การของพยานนั้นมีความสำคัญต่อการต่อสู้และกระบวนการ พิจารณาคดี ในแต่ละมณฑลรัฐให้ความสำคัญต่อการปรากฏตัวของพยาน รวมทั้งคำนึงถึงความ ปลอดภัยจนกระทั่งได้ให้การแล้ว ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม และเป็น การคุ้มครองเพื่อสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่จะได้รับความปลอดภัยอีกด้วย ดังนั้นการขู่ฆ่า การ คุกคาม การประทุษร้าย หรือการขัดขวางด้วยวิธีการใดๆ นอกจากจะเป็นความผิดทางอาญาแล้ว ยังเป็นความผิดต่อกระบวนการยุติธรรมด้วย (Obstruction of Justice)³¹

2.2.5 เหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีการคุ้มครองพยานบุคคล

เนื่องจากสภาพปัญหาของพยานบุคคลที่กล่าวมาข้างต้นปัญหาสำคัญที่ต้อง พิจารณาคือการป้องกันให้พยานบุคคลหลีกเลี่ยงต่อความหวาดกลัวกับภัยอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 256

²⁹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, คำอธิบายกฎหมายมหาชน เล่ม 3, น. 348-349.

³⁰ HENRY CAMPBELL, BLACK'S LAW DICTIONARY FIFTH EDITION, (ST.PUAL,MIN. WEST PUBLISHING CO. 1968.), p. 1438.

³¹ Chapter 73 Obstruction of Justice U.S.C. 1512-1515.

ทรัพย์สินซึ่งอาจส่งผลต่อการได้มาซึ่งพยานบุคคลหรือการเบิกความต่อศาลของพยาน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องพิจารณา เพราะหากการคุ้มครองสวัสดิภาพของพยาน คือการให้ได้มาซึ่งพยานบุคคลเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องที่พยานไม่มาศาลหรือพยานหลบหนี ก็เป็นเพียงการแก้ปัญหาในเบื้องต้นเท่านั้น แต่ยังไม่มีความมาตรการอื่นๆ ในการสร้างความมั่นใจให้พยานเกิดความเชื่อถือในกระบวนการของรัฐที่จะให้ความปลอดภัยแก่พยาน ดังนั้นจึงไม่เป็นการยืนยันว่าพยานบุคคลที่มาให้การต่อพนักงานสอบสวนหรือเบิกความต่อศาลจะให้การเป็นไปตามความเป็นจริง เมื่อพยานหวาดกลัวภัยอันตรายก็อาจจะมาศาลและเบิกความโดยบิดเบือนไปจากความเป็นจริงก็เป็นได้

แนวคิดของการคุ้มครองพยานบุคคลคือการให้ได้มาซึ่งพยานและให้พยานสามารถให้การโดยปราศจากอิทธิพลใด ๆ ที่ส่งผลต่อการให้การในชั้นพิจารณาคดี ซึ่งการใช้สิทธิ³² หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง และให้เกิดผลทางกายภาพจิตใจ หรือความดีความงามของจิตใจ

ในประเทศไทย มีการใช้อิทธิพลในหลายรูปแบบเช่น การทำให้กลัวว่า จะถูกกลั่นแกล้งหรือถูกทำให้ไม่ได้รับความเป็นธรรม ถ้าไม่ยอมทำตามที่ผู้กระทำความผิดต้องการ เช่น แสดงตนว่ารู้จักกับผู้มีอำนาจที่อาจให้ผลร้ายแก่เจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยอาจถูกโยกย้ายหรือลดความดีความชอบได้ เป็นต้น การเกรงใจกันเป็นพิเศษระหว่างผู้จูงใจกับเจ้าพนักงาน เป็นการใช้อิทธิพลอย่างหนึ่ง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1123/2508)

2.3 สิทธิในการเผชิญหน้าพยาน (Right to Confront Witness) และสิทธิในการถามค้าน (Right to Cross-Examination)

สิทธิของจำเลยในการเผชิญหน้าพยาน (Right to Confront Witness) เป็นสิทธิที่สำคัญประการหนึ่งของจำเลย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการประกันว่าพยานที่ให้การเป็นพยานต่อจำเลยจะต้องปรากฏตัวและแสดงข้อเท็จจริงในศาล และเป็นการให้สิทธิจำเลยที่จะอยู่ร่วมในการพิจารณาทุกขั้นตอน³³ สิทธิของจำเลยในการเผชิญหน้าพยานนั้น รวมถึงการที่จำเลยได้เห็นพยาน ได้รับฟังการสืบพยาน และถามค้านพยาน การที่จำเลยเผชิญหน้ากับพยานที่ให้การเป็นพยานในศาลเป็นการประกันว่าพยานจะได้รับความกดดันต้องให้การตามความเป็นจริง และ

³² HENRY CAMPBELL, *supra* note 29, p. 700.

³³ Gilbert B. Stuekey, *Procedure in the Justice System*, (Ohio : Bell & Howell Company, 1976), p.107.

พยานฝ่ายตรงข้ามจะถูกถามค้านโดยฝ่ายจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดี (Right to Cross-Examination) ในขณะเดียวกัน ศาลเองก็สามารถค้นหาความจริงจากการที่คู่ความเผชิญหน้ากันอยู่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการค้นหาความจริงในศาล³⁴ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการมีจำเลยอยู่ร่วมในการพิจารณาทุกขั้นตอน เพื่อจำเลยจะได้เผชิญหน้าพยานในขณะที่พยานเบิกความกฎหมายจึงจำเป็นต้องบัญญัติคุ้มครองสิทธิดังกล่าวของจำเลย แต่ต่อมาศาลได้ผ่อนคลายความเคร่งครัดของหลักนี้ลง กล่าวคือ ถ้าจำเลยไม่มาศาลโดยเจตนาหรือสมัครใจ ศาลก็พิจารณาคดีต่อไปได้ นอกจากนี้ หากจำเลยมาศาล แต่ได้ทำการขัดขวางการพิจารณาคดี ถือว่าจำเลยละสิทธิที่จะอยู่ร่วมในการพิจารณาคดี³⁵

ในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ให้ความสำคัญกับการถามค้านมาก เพราะเป็นหลักการที่สำคัญที่สุดของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยาน เมื่อถามค้านหรืออาจกล่าวได้ว่าสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานคือสิ่งเดียวกัน หรือเป็นอีกชื่อหนึ่ง (it was the same right under different name) ของสิทธิในการถามค้าน และสิ่งที่สำคัญรองลงมาคือ การปรากฏตัวของพยานต่อหน้าศาลและลูกขุน เพราะในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์การรับฟังพยานหลักฐานเป็นระบบกล่าวหา ศาลจะวางตัวเป็นกลางและคู่กรณีจะดำเนินคดีในลักษณะต่อสู้กันเอง

สิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานจึงเป็นสิทธิที่สำคัญที่สุดของจำเลยในชั้นพิจารณา เพราะเป็นการให้โอกาสแก่จำเลยที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ โดยการตรวจสอบและทำลายความน่าเชื่อถือของพยานด้วยตัวเอง ในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้บัญญัติรับรองสิทธิอันนี้ของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานได้ถูกนำไปบัญญัติเอาไว้ใน Sixth Amendment ว่า “ในคดีอาญานั้นผู้ถูกกล่าวหา (จำเลย) มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานของฝ่ายที่กล่าวหาฟ้องร้องตนเอง” (In all criminal prosecution, the accused shall enjoy the right...to be confronted with the witness against him) และกฎหมายรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาใน Fourteenth Amendment ซึ่งได้วางหลัก “Due Process” อันเป็นหลักประกันพื้นฐานสิทธิของจำเลยก็ได้กำหนดหลักพื้นฐานความยุติธรรม (fundamentally fair) ของจำเลยเอาไว้ ได้กล่าวถึงกรณีที่เป็น การขัดต่อหลักพื้นฐานความยุติธรรมต่อจำเลยเอาไว้ คือ

1. การใช้กระบวนการที่ขาดความยุติธรรม
2. ปฏิเสธสิทธิของจำเลยที่รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกามีบัญญัติเอาไว้โดยเฉพาะ

³⁴ Robert S. Hunter, Federal Trial Handbook, (New York : The Lawyer Cooperative Publishing Company, 1974), p.301.

³⁵ Gilbert B. Stuekey, *supra* note 33, p.107.

หลักในเรื่องสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานตามกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติรับรองไว้โดยเฉพาะใน Sixth Amendment และใน Fourteenth Amendment ก็ได้บัญญัติรับรองถึงสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานเอาไว้ว่า การปฏิเสธสิทธิของจำเลยที่รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาบัญญัติเอาไว้โดยเฉพาะ ถือเป็นการขัดต่อหลักพื้นฐานความยุติธรรมต่อจำเลย สิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานจึงถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยที่สำคัญประการหนึ่ง จนกฎหมายรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาต้องนำไปบัญญัติเอาไว้อย่างชัดเจน

สำหรับประเทศไทยนั้น หลักในเรื่องสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานบัญญัติเอาไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง และปรากฏในกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 ซึ่งได้บัญญัติหลักสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานก็ได้ถูกนำไปบัญญัติไว้โดยเฉพาะ อีกทั้งยังได้บัญญัติถึงหลักประกันสิทธิเสรีภาพของจำเลยเอาไว้ ซึ่งสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานและสิทธิเสรีภาพของจำเลยที่จะได้รับการคุ้มครองก็เป็นสิทธิประการหนึ่งของสิทธิพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญา ตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ คือ “การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไม่มีความผิด” และก่อนที่จะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ ถือเป็นหลักประกันเสรีภาพขั้นพื้นฐานของจำเลยซึ่งใกล้เคียงกับหลัก Due Process of Law ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่บัญญัติไว้ใน Fourteenth Amendment แม้กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยจะมีได้บัญญัติเรื่องสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานอย่างชัดเจน แต่ก็ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง ซึ่งศาลไทยได้ตีความและใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอย่างเคร่งครัดตลอดมา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่งได้บัญญัติเอาไว้ว่า “การพิจารณาและการสืบพยานในศาลให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น” หลักในเรื่องสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยาน ตามมาตรา 172 วรรคหนึ่งได้บัญญัติเอาไว้ชัดเจนว่าการพิจารณาคดีและการสืบพยานในศาลต้องทำ “ต่อหน้าจำเลย” เพราะเป็นโอกาสที่จำเลยจะได้ปกป้องสิทธิของตนเองโดยการตรวจสอบและทำลายความน่าเชื่อถือของพยาน

2.4 แนวความคิดของอำนาจรัฐในการค้นหาความจริงจากพยานหลักฐาน

ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งที่ศาลสามารถวินิจฉัยได้โดยไม่ต้องพิจารณาตัวบทกฎหมาย ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องในคดี เป็นผู้นำข้อเท็จจริงมาสู่ศาลในรูปแบบของพยานหลักฐานในคดี (evidence) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ สถานการณ์ที่ถูกยืนยันโดยคู่ความฝ่ายหนึ่งและถูกปฏิเสธโดยคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งศาลจะเป็น ผู้ตัดสินจากพยานหลักฐานในคดี การค้นหาข้อเท็จจริงจึงอาจมีการเปลี่ยนแปลงและศาลสามารถ ค้นหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง หรือสั่งให้คู่ความฝ่ายที่อ้างพยานหลักฐานนำส่ง พยานหลักฐานเพิ่มเติม ส่วนข้อกฎหมายเป็นสิ่งที่ศาลรับรู้ได้เอง อย่างไรก็ตาม เป็นหน้าที่ของศาล ที่จะต้องเป็นผู้พิจารณาข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคดีเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่ความในคดีทั้งหมด

ความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย คือ ข้อกฎหมายเป็นเรื่องของ หลักการ (principle) หรือหลักเกณฑ์ของหน้าที่ (rule of duty) ที่บุคคลพึงปฏิบัติ ส่วนข้อเท็จจริง นั้นเป็นสถานการณ์ (event) ที่เกิดขึ้นหรือความแท้จริง (actual) ของสิ่งที่เกิดขึ้นโดยเป็นไปตาม หรือฝ่าฝืนต่อกฎหมาย (rule)³⁶

2.4.1 หลักการค้นหาข้อเท็จจริงในคดีอาญา

การดำเนินคดีอาญาในประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law หรือระบบกฎหมาย Civil Law ต่างก็ได้เปลี่ยนจากระบบไต่สวนมาเป็น ระบบกล่าวหา อาจแตกต่างกันแต่เฉพาะวิธีการค้นหาข้อเท็จจริง กล่าวคือ หลักการค้นหา ข้อเท็จจริงในคดีอาญาทั้ง 2 ระบบ มีข้อสันนิษฐานทางกฎหมายที่เหมือนกันคือ จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่การค้นหาข้อเท็จจริงในระบบกฎหมาย Civil Law ได้นำทฤษฎีการค้นหาความจริง (Truth Theory) มาใช้ โดยให้ศาลมีอำนาจในการนำสืบพยานหลักฐานเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่ เกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลยได้ด้วยตนเอง ในระบบกฎหมาย Common Law นั้น คู่ความในคดีอาญามีหน้าที่นำสืบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลย โดยศาลจะ

³⁶ Henry Cambell Black, *supra* note 29, p.531.

วางตนเป็นกลางในคดี การค้นหาข้อเท็จจริงวิธีนี้เป็นการค้นหาข้อเท็จจริงตามทฤษฎีการต่อสู้ (Fight Theory)³⁷

2.4.2 หลักการค้นหาข้อเท็จจริงในระบบ Common Law

ประกอบไปด้วย ศาล (trial judge) ทำหน้าที่เป็นผู้รักษากฎเกณฑ์ในการพิจารณาคดี และวางตัวเป็นกลางในการต่อสู้คดีของคู่ความ พนักงานอัยการ (prosecutor) และทนายจำเลย (defense attorney)

ในระบบ Common Law นี้ พนักงานอัยการโจทก์และทนายจำเลยเป็นผู้กำหนดประเด็นข้อกฎหมายที่ได้แย้งและทำหน้าที่สืบพยานหลักฐานต่างๆ ในคดี เพื่อพิสูจน์ถึงความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย คู่ความทั้งสองฝ่ายมีฐานะเท่าเทียมกันในการค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดี โดยโจทก์มีหน้าที่นำสืบพยานหลักฐานก่อนเสมอ เป็นไปตามข้อสันนิษฐานที่ว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีการกระทำความผิดและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น ศาล (trial judge) เป็นผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมกฎระเบียบในการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพยานหลักฐาน (Rules of Evidence) และเป็นผู้พิพากษาชี้ขาดในที่สุดตามคำตัดสินข้อเท็จจริงของคณะลูกขุน โดยพิจารณาพิพากษาคดีตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาแสดงเท่านั้น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความยุติธรรมต่อคู่ความเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ แนวคำพิพากษาของศาลที่ตัดสินจะถือเป็นบรรทัดฐานต่อการฟ้องคดีประเภทเดียวกันนั้นในอนาคต คือ หากศาลมีแนวโน้มที่จะพิพากษาไม่ลงโทษแก่คดีประเภทใดเป็นผลให้พนักงานอัยการและเจ้าพนักงานตำรวจไม่สนใจคดีประเภทดังกล่าวอีกต่อไป

2.4.3 หลักการค้นหาข้อเท็จจริงในระบบ Civil Law

การค้นหาข้อเท็จจริงในระบบ Civil Law แตกต่างจากการค้นหาข้อเท็จจริงในระบบ Common Law คือ การค้นหาข้อเท็จจริงในระบบ Civil Law นี้ ศาลจะทำหน้าที่เป็นผู้ค้นหาข้อเท็จจริง (active) ในคดีด้วยตนเอง จากการสืบสวนพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงของการกระทำความผิด และเป็นผู้กำหนดประเด็นแห่งคดีในฐานะที่เป็นผู้ดำเนินการพิจารณาสืบพยาน

³⁷ John H. Langbein, Comparative Criminal Procedure : Germany, (minnasota : West Publishing Co., 1977), p.58.

ศาลจึงอยู่ในฐานะให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้โดยตรง บทบาทของพนักงานอัยการและทนายจำเลยจึงมีฐานะเป็นเพียงผู้ร่วมการพิจารณาคดี (passive)

การค้นหาข้อเท็จจริงในระบบ Civil Law ของครุฑทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็นศาล พนักงานอัยการ และทนายจำเลยจะต้องร่วมมือกันค้นหาข้อเท็จจริงในคดีอาญา โดยมีหลักเกณฑ์ว่าจะใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยตกเป็น “กรรมในคดี” (object) ไม่ได้เท่านั้น³⁸

โจทก์จำเลยมีสิทธิในการนำเสนอพยานหลักฐานอย่างเท่าเทียมกัน สามารถถามคู่ความฝ่ายตรงข้ามหรือถามพยานได้โดยตรงโดยไม่ต้องผ่านศาล การซักถามพยานไม่มีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพยานหลักฐานเป็นหลักการค้นหาข้อเท็จจริงในเนื้อหา (Truth Theory) ซึ่งแตกต่างจากระบบวิธีพิจารณาความของ Anglo-American ในศาลอังกฤษหรือศาลสหรัฐอเมริกาจะมีขั้นตอนในการซักถามพยานบุคคลหรือพยานผู้เชี่ยวชาญโดยทนายของคู่ความแต่ละฝ่าย ในขณะที่ศาลอยู่ในฐานะ passive rule การสืบพยานจะมีการซักถาม (examination-in-chief) ถามค้าน (cross-examination) และถามติง (re-examination)

2.4.4 ข้อสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence)

ข้อสันนิษฐานทางกฎหมายว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์เป็นพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ว่าบุคคลส่วนมากที่สุดไม่ใช่ผู้กระทำความผิดทางอาญา เป็นการคุ้มครองทางกฎหมายแก่พลเมืองที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา หากพิสูจน์ไม่ได้ว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิดจริง ซึ่งข้อสันนิษฐานดังกล่าวเป็นข้อสันนิษฐานทางกฎหมาย (presumption of law) ถูกกำหนดขึ้นโดยผลของกฎหมาย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพยานหลักฐานอื่นมาสนับสนุน

การสิ้นไปของข้อสันนิษฐานทางกฎหมายว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ เกิดขึ้นเมื่อปรากฏพยานหลักฐานพิสูจน์ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดโดยปราศจากข้อสงสัย (guilt beyond a reasonable doubt) ดังนั้น จำเลยมีหน้าที่ต้องค้นหาพยานหลักฐานเพื่อมาพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหาของโจทก์ หากจำเลยไม่สามารถพิสูจน์หักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ได้ จำเลยย่อมถูกศาลพิพากษาลงโทษในความผิดนั้น

³⁸ John H. Langbein, *supra* note 37, p.64.

2.4.5 การพิสูจน์ความผิดของจำเลยในคดีอาญา

โจทก์มีภาระการพิสูจน์ความผิด (burden of proof) ของจำเลยจนกว่าจะสิ้นสงสัยใน
 ทุกๆ องค์ประกอบของความผิดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ หากโจทก์ไม่มีพยานหลักฐาน
 เพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยตามข้อกล่าวหา จำเลยจะได้รับการปล่อยตัว การที่โจทก์
 ต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลยจนสิ้นสงสัยนั้น ข้อสงสัยดังกล่าวต้องเป็นข้อสงสัยที่เกิดจากเหตุผล
 และความเข้าใจอันเกิดจากการพิจารณาพยานหลักฐานของคู่ความในคดี หากมีข้อสงสัยตาม
 สมควรที่ปราศจากอคติ (candid) และมีการสืบสวนพยานอย่างเป็นธรรมด้วยความรอบคอบอย่าง
 วิญญูชน (reasonable men) แล้วปรากฏว่ามีข้อสงสัยตามสมควรว่าจำเลยกระทำความผิดจริง
 หรือไม่ ศาลจะยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย อย่างไรก็ตาม จำเลยมีหน้าที่แสดง
 พยานหลักฐานเพื่อยืนยันข้อต่อสู้ของตนที่ให้การต่อสู้คดีไว้ และพิสูจน์หักล้างพยานหลักฐานของ
 โจทก์จนเป็นที่พอใจต่อศาล